

Örökség

MONOSTORI IMRE

Érezni lehetett az együvé tartozást

GONDOLATOK A NÉMETH LÁSZLÓ TÁRSASÁG ELSŐ HÚSZ ÉVÉRŐL

*„A szív meg leszámolt eleitől fogva
idővel, bajjal, üldözőkkel:
a férfi a halál suhogó árnyékában élt,
bár igazán sose halt meg,
de azért jobb és értőbb utókort remélt!”*
(Nagy Gáspár: *Éjszakáimban lámpafény.*
Németh László halhatatlan szellemének)

1.

Némiképpen személyesre hangolódott ez a most következő bevezető áttekintés a Németh László Társaság működésének történetéről – még mielőtt papírra vettem. Aligha lehetett volna ez másképp, hiszen a szóban forgó húsz esztendő – 1987–2007-ig – sokunknak (akár részesei voltunk a Németh László Társaság működésének, akár nem) nemcsak maradandó emlék, de *szemlélet-* és *érzelemformáló* két évtized volt. Valószínűleg a Társaság nélkül is az lett volna, de a Társaság kebelén mindenképpen és különösképpen. Mert ne feledjük: lélekcserélő idők jártak a nyolcvanas évek közepétől-végétől. (Jómagam is ott voltam például azon az alakuló megbeszélésen, amelyiken Végh Antal és köre egy évvel korábban már alapított egy Németh László Társaságot; ami aztán szinte azonnal hamvába holt.) Ezek a lélekcserélő idők rányomták bélyegüket minden közéleti (és bizonyára sok magánéleti) megnyilvánulásunkra. Másrészt azért sem hessegettem el a személyes emlékeket, mivel a Társaság életének legjobb, legszebb szakaszai, napjai, órái mégiscsak a személyes kiállások, vállalások, „demonstrációk” voltak. Fényesen fájó például legutóbb a Nagy Gáspáré, aki 2006. április 28-án már nagybetegen olvasta fel a szoboravatón az alighanem klasszikussá nemesedő versét; majd e szereplése után egyenesen a kórházba ment, s már nem érte meg az avatás évfordulóját.

De ha kevésbé drámai szituációkra gondolok – sőt akár ha humorosakra –, akkor is hosszú sorban tűnnek fel a magyar szellemi élet azon jelesei, akik vállalták és képviselték a Németh László-i örökséget s támogatták a Társaság munkáját.

Mert *munkaközösség* volt (és az ma is) ez a gyülekezet „eleitől fogva”. A benne működőknek – úgy látszik – nem volt elegendő a magánéleti mindennapok terhe, küszködése; vették a fáradságot, hogy valami szebben szellemit is csináljanak, például, hogy részt vegyenek Németh László *utóéletének alakításában*. Hiszen erről volt szó (és van szó) elsődlegesen. A romlott szellem protagonistái minden időben készek voltak a rohamra ellene, s a halála után másfél évtizeddel reánk szakadt beteges demokrácia körülményei között

még inkább megszorították akcióikat. (És e helyzetértékelés nem utólagos „hisztériakelés”, hiszen ma már mindez evidenciaként jelenthető ki, minthogy feldolgozott, közzétett dokumentumok sokasága tanúskodik a vonatkozó tényekről.) Egyfajta *szellemi honvédelem* volt ez a húsz esztendő – én magam legalábbis ezt tartom a Társaság legfőbb erényének, értékének és eredményének.

2.

A Társaság gyökerei a hetvenes évekig nyúlnak vissza: a Németh László-kultusz már rögtön a halála után virágzásnak indult. Csak néhány példára utalunk a Társaság megalakulásának szellemi előzményei közül.

1976-ban lett volna 75 éves Németh László, erről országszerte megemlékeztek. Hódmezővásárhelyen, a Bethlen Gábor Gimnáziumban terrakotta reliefet (Tóth Julianna munkája) avattak. Emlékülések voltak (Gyöngyös, Hódmezővásárhely), emléktábla-avatások (Tab, Pécs), Németh Lászlóról nevezték el a hódmezővásárhelyi városi könyvtárat, s avatták fel a könyvtár előtt a Tóth Valéria alkotta mellszobrot. Majd 1978-ban diákköri konferencia Egerben a főiskolán, Pátzay Pál szobra Kapuvárott. 1979-ben általános iskolai névadó Felsőgödön. 1980-ban emlékest Szabadkán, Miskolcon, Veszprémben. Az író 80. születésnapján, 1981-ben alig megszámlálhatóan sok esemény volt országszerte. Csak néhányat emlíünk. Előadások számos városban, koszorúzások, megemlékezések, iskolai ünnepek; dombormű-avatás (Szervátiusz Tibor) a vásárhelyi Bethlen Gimnáziumban, Németh László-est Miskolcon, Vácott, Fóton, Sopronban és több más helyen, emléktábla Balatonfüreden (a Lóczy Lajos Gimnázium falán), emlékház-avatás Hódmezővásárhelyen, kiállítások (Zalaegerszeg, Dorog, Sopron, Budapest), emlékműsorok, Tompa László estje az Egyetemi Színpadon (és több más városban), emléktábla-avatás a Szilágyi Erzsébet fasor 79-es házának falán. 1982-ben helyezték el (a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonaként) Borsos Miklós márvány portrészobrát Hódmezővásárhelyen, a városi könyvtárban; először osztották ki a Németh Lászlóné alapította emlékplakettet (Borsos Miklós műve), a kecskeméti Dolgozók Szakközépiskolája Németh László nevét vette fel. 1983-tól felújították a mezőszilasi Németh-portát; 1984: házavató Mezőszilason, benne a Németh László Klubkönyvtárral. 1985-ben (Németh László halála 10 éves fordulóján) emlékülés Hódmezővásárhelyen, Székesfehérváron, Hatvanban, emléknapi Mezőszilason, Felsőgödön, emlékműsor a rádióban. 1986-ban emléktábla-avatás Vásárhelyen, a Bercsényi utca 27. sz. alatt. (Návay Sándor műve.) S a Társaság megalakulásának évében, 1987-ben megnyílt a népi írók szoborparkja Vésztőn.

Mindez a „nagy Hartyányi”-ban (*amelyről még lesz szó*) a „kultusz” fejezetben jórészt megtalálható. S megtalálható számos név is (mint szerzőké) a vastag kötetben: néhány meghatározóan fontos személyiség neve azok közül, akik nélkül aligha szerveződött volna Társasággá a lelkes és tanulni, tudni vágyó Németh László-hívek tábora. Nagyjában-egészében ők alkották a megalakuló Németh László Társaság első elnökségét, illetve választmányát.

3.

1987 júniusában még az akkor szokásos népfreontos konstrukcióban gondolkodva s ennek gyakorlati szabályai szerint alakult meg a Társaság. Ez a „konstrukció” egyrészt azt jelentette, hogy az akkori politika bizonyos szelete is képviseltetni kívánta magát (s talán az alapítók is így látták jónak), bár – az új idők szellemének megfelelően – képviselőik többnyire mint vezető beosztású értelmiségiek, a szocializmus jó szándékú reformerei gyűltek össze. (Legalábbis papíron: hiszen jó páran még a hódmezővásárhelyi alakuló ülésre sem mentek el.) Egyébként is az efféle személyi-politikai összeköttetés, biztonsági háttér valójában csak díszlet volt már. A három tényleges főszereplő három jelentős személyiség: Németh Lászlóné Ella néni, Király István akadémikus és Grezsa Ferenc professzor voltak. Ella néni különleges jelenség, a Társaság igazi nagyszőnye vagy ahogyan Vekerdi László nevezte: „fejedelemasszonya” volt. Sajnos csak rövid ideig. Király a többlelkűségének egyikét kétségkívül Németh László védelmére, „megmentésére” szentelte (egész életében ezt óhajtotta tenni). Ezt le kell szögeznünk, a javára kell írunk. Grezsa Ferenc már-már egygyé lényegülve ragaszkodott a Németh László-örökséghez. Életének, tudósi, tanári működésének nagyobb részét a Németh László-kutatások és publikálások tették ki.

Ők hárman voltak kezdetben a spiritus rectorok (a háttérben az örökmozgó Cs. Varga Istvánnal, valamint a vásárhelyi Földesi Ferencsel és Vassné Nagy Erzsébettel), s persze – mind a mai napig – Németh László leányai: Magda, Ágnes, Judit és Csilla. Egyetértésükkel, aktív támogatásukkal, később számos kezdeményezéssel. Valahogyan ez is sorsszerűen szép. Németh László: *Lányaim*. (Első kiadása 1943-ban, Turul. Felelős kiadó: Hartványi István.)

Az idők (és Németh László) szelleme megtalálta az őt befogadó *helyet*, s a hely szelleme rezonált az időével: Hódmezővásárhely ismét bizonyította hűségét és nagylelkűségét. Csizmadia Sándorné tanácselnök, majd Rapcsák András és – jelenleg is – Lázár János polgármesterek valósággal elkényeztették a Társaságot: valamennyi vásárhelyi konferencia, rendezvény, megmozdulás örömteli esemény azóta is. Vásárhely újra és újra példát mutatott: hogyan kell fogadni, milyen közegben kell – illik – szerepeltetni, elhelyezni az ország minden részéből egy-egy konferenciára, emléknapra odaseregglő vendégkoszorút. S nem fukarkodtak az ellátással (s az ellátmánnyal) sem. S ugyanígy: húsz év minden emléke szépnek maradt meg a Németh László nevét viselő hódmezővásárhelyi városi könyvtárról. Almási István (már rég alpolgármester), majd Soós Csilla – kedves könyvtáros kollégáink – mindenkor barátokként, mondhatnánk, tettestársakként olvadtak bele a Társaság munkájába. (Érdemes megjegyezni, hogy a Társaság hivatalos elnevezése eredetileg tartalmazta a „hódmezővásárhelyi” jelzőt, azaz a város saját intézményeként ismerte el. Annál szebb, hogy a státus változásával ez a „családi” érzület megmaradt.)

Pénz is adódott a működéshez. Kisebb mértékben a szerény tagdíjak, nagyobb mértékben alkalmi támogatások, önkormányzati, minisztériumi meg a mindenféle pályázaton elnyerhető pénzüsszegek. (Nemritkán Ella néni és a Németh lányok is a zsebükbe nyúltak.)

Így azután – minden feltétel adva lévén a minőségi munkához – elkezdődött a Németh László Társaság rendszerszerű működése. Miként Vekerdi László egyik visszaemlékezésében felidézte: „A Társaság hivatalossá válásával a konferenciák külső körülményei ünneplésesebbek lettek; megkezdődött a vásárhelyi városháza dísztermében rendezett előadó-

ülések máig tartó sorozata, Bercsényi Miklós szigorú tekintete alatt és szabályjának, később Rapcsák polgármester úr jótékony súlyának védelmében.”

4.

Király István rövid elnökségének idején (1987. június 26–1989. április 12., súlyos betegsége miatt mondott le) a feladatok számbavételére, a tagság szervezésére és a működéshez szükséges infrastruktúra megteremtésére helyeződött a hangsúly. Király jól ismerte az életművet s jól ismerte a kultúrpolitikusokat. Azt is belátta, hogy a Németh László-életmű kiadásának – a püspöklila sorozatnak – addigi (cenzúra miatti) csonkaságát már nem lehet tudomásul venni. A Köpeczi Béla miniszternél tett közbenjárása nyomán jelenhetett meg a *Sorskérdések* című kötet, addig erősen tiltott (de azért persze folyvást támadott) Németh-írásokkal. Más irányban is zajlott a szakmai-filológiai és kultuszteremtő irodalomtörténeti tevékenység: munkabizottságok alakultak a különböző területek összefogására, a szakmai munkák koordinálására. A hangulat – a rendszerváltoztatás hajnalán – szinte lelkes volt; mindenki úgy érezhette, azt hihette, már a jövőért is tevékenykedik egy kicsit: hiszen Németh László örökségét szolgálni, az ő szellemében cselekedni némi demokratizálódási kísérletnek, a magyar szellemi élet egészségesebbé tevését is jelentő önkéntes jócselekedetnek számított. Jelentkezett Németh László egyik háború előtti kiadója, az önzetlen bibliográfus, Hartyányi István, s följajánlotta, hogy elkészíti Németh László személyi bibliográfiáját: azaz az általa írt összes írás lelőhelyjegyzékét, s a róla írt összes cikket, könyvet stb. az életműben elhelyezve. (A hatalmas munka eredménye – Németh Magda anyagi támogatásával és Kovács Zoltán társszerzőségével – a Petőfi Irodalmi Múzeum kiadásában 1992-ben napvilágot látott – már említett – „nagy Hartyányi”. A folytatásokat – 2003-mal bezárólag – a hódmezővásárhelyi könyvtár adta közre, Kőszegfalvi Ferenc szerkesztésében.)

Az első két év eseményei közül meg kell említenünk még a következőket: tudományos konferencia Csornán és Hódmezővásárhelyen, Németh László baráti kör Mezőszilason, önálló székesfehérvári tagozat. A taglétszám ekkor mintegy 250 fő.

5.

Greza Ferenc – úgyszintén rövid – elnökségének idején (1989. ápr. 12–1991. jún. 12-ig, haláláig volt elnök) következett be a magyarországi „rendszerváltozás” – erősen vegyes érzelmekkel és eredményekkel. Greza nagybetegen, nyugodtan mondhatjuk: hősies erőfeszítéssel irányította a Társaságot, főként szakmai és diplomáciai síkon volt eredményes. Ezzel párhuzamosan sajtó alá rendezte az *Életmű szilánkokban* (1989) két vastkos kötetét, a már említett *Sorskérdéseket* (1989) s jegyzetelte a levelezés első kötetét (szerk. Németh Ágnes, megjelent 1993-ban). Mindeközben sokat utazott, mozgott: konferenciák, emlékülések, névadások, avatások és így tovább.

A Németh család is igen aktív: Magda és Ágnes nemcsak állandó résztvevői a vezetőségi üléseknek, de a maguk ismeretségi köreiből folyamatosan szervező munkával s a hagyaték feltárásával voltak elfoglalva. Ágnes férje, dr. Lakatos István (nyugalmazott szemész főorvos, 36 éven át a tatabányai kórházban dolgozott) házi archívumában készültek s egymás után láttak napvilágot a kutatásokhoz nélkülözhetetlen kiadványok: naplói, kro-

nológiai, családi visszaemlékezései. A *lányok* alapítványt hoztak létre: 1989 őszén bejegyzik a Németh László Alapítványt. Megfogalmazódott a középiskolások jobbainak a mozgósítási szükségessége: létrejött a Társaság egyik legfontosabb belső intézménye, a két-évente kiírásra kerülő Országos Középiskolai Tanulmányverseny, melynek fő témái a Németh László-életműhöz kapcsolódnak. (E szellemi versenysorozat később bekerült az Oktatási Minisztérium középiskolákat értékelő nyilvántartásába. Lami Pál, a budapesti Németh László Gimnázium tanára, majd igazgatója oroszlánrészt vállalt az országos szervezésben, valamint a sok száz – ezernél is több – dolgozat elolvasásában, a műsorok, a díjkiosztások, az utaztatások stb. szervezésében.) Idővel rendszeressé vált (Németh Ágnes bábáskodásával) a Németh László prózamondó versenysorozat is. Miként számos más iskolai program. A pedagógus Németh László szelleméhez méltó módon.

S továbbra is konferenciák, tudományos ülések, könyvbemutatók, könyvkiadások, kultuszemlékek és programok: emléktáblák, plakettek, portrészobor-avatások, megemlékezések, koszorúzások sokasága. (Például: 1989-ben avatták föl a hódmezővásárhelyi Kossuth Zsuzsanna Szakközépiskola aulájában Návay Sándor bronz domborművét, s a Bethlen Gimnázium diákkönyvtárában kapott helyet Ferenczy Béni híres bronz mellszobor-másolata.)

Megszerveződött a Társaság „sajtója” is. Szerencsére több szerkesztő, főszerkesztő volt folyamatosan a vezetőségben, így azután a *Napjaink*, az *Új Forrás*, a *Tiszatáj* és a *Forrás* örömmel vállalta a konferenciák előadásainak és más írásoknak a közlését. (Jó néhány-szor önálló kiadványként is megjelent egy-egy konferenciaanyag.)

Megmozdult a szülőváros, Nagybánya lokálpatriótáinak színe-java, s a 90. születésnapot már a Híd utcai nagytemplomban is – itt keresztelték meg Németh Lászlót – megünnepeltük (1991. ápr. 6.). Miként Budapesten a Kossuth Klubban – ahová a nagybeteg Grezsa Ferenc már nem tudott eljönni. Ünnepezt a Cseh és Szlovák Köztársaság Kulturális Központja, kiállítás volt a Petőfi Irodalmi Múzeumban (Domokos Mátyás nyitotta meg), kerekasztal-beszélgetés a Magyar Televízióban (Domokos Mátyás, Monostori Imre, Cs. Varga István, Vekerdő László). Koszorúzások, ünnepi megemlékezések, előadások ország-szerte.

Ha azt mondjuk: országszerte, szó szerint kell értenünk a meghatározást. A kilencvenes évek elejétől kis „ekléziák” sora alakult szerte az országban (sőt a határokon túl is), amolyan szellemi támaszpontokként, helyi képviseletekként. Hódmezővásárhelyet, Budapestet, Mezőszilast és Székesfehérvárt már említettük, de a sor folytatható: Debrecen, Szeged, Eger, Nyíregyháza, Kecskemét, Felsőögd, Tatabánya, Dorog és Esztergom. És természetesen Sajkod, Tihany és Balatonfüred is a kultusztelepülések számát gyarapítják.

6.

1991. november 21-én (majd 1994. ápr. 15-én) a Társaság választmánya Sándor Ivánt választotta elnöknek. A szervezeti változások legfontosabbja ebben a ciklusban az volt, hogy (1995-ben) a Társaság – hivatalosan is – Hódmezővásárhelyről Budapestre tette át székhelyét. Ez nem kis ellenérzést váltott ki – elsősorban a vásárhelyiekben –, mégis helyes, praktikus lépés volt. Ekkorra ugyanis már olyannyira professzionálisan működő szervezetté vált a Társaság, hogy a maradás a működés lendületét fékezte volna. S Grezsa halálával elvesztette legerősebb vásárhelyi oszlopát. Úgy is fölvethető volt a kérdés, hogy ha

még inkább erőteljesebben, hatásosabban kívánunk tevékenykedni, vajon ehhez a főváros vagy Vásárhely lehetőségei a kedvezőbbek-e?

A másik jelentős elvi és gyakorlati elmozdulása ennek az elnökségi időszaknak az volt, hogy a vezetőség nyitott a nem kifejezetten Németh László-rajongók felé. Éppen a megnyerés céljával s reményében. Németh László életműve – vallották az akkori elnökség tagjai – oly hatalmas, olyan sokszínű és sokrétű, hogy minden jóakarátú ember – világnézettől függetlenül – megtalálhatja benne a számára fontos csatlakozási pontokat.

Ilyen új hangulatú találkozó volt az 1992 szeptemberében a (Füzi László által) Kecskeméten rendezett konferencia („A szellem lehetőségeiről a 20. század végén”), és még inkább az 1994 márciusában megtartott kétnapos budapesti tudományos tanácskozás „A századvég szellemi körképe” címmel (ahol az első előadó Göncz Árpád köztársasági elnök volt). S ha azt a tényt is idevesszük, hogy néhány év leforgása alatt négy kandidátusi értekezést védtek meg Németh László-témában a Társaság tagjai, szimpatizánsai, valóban elmondható, hogy minden számunkra elérhető szinten és terepen tovább élt s meg is újult a Németh László-kultusz. (Éppen ez volt a Társaság elsődleges célja mindig.) Egészen addig, hogy a Magyar Posta (Kovács Zoltán tagtársunk szívóssága révén, 1993 szeptemberében) emlékbélyeget bocsátott ki Németh László portréjával... (Csak éppen a hivatalos kultuszkormányzat – bármilyen színű lett legyen – és a színházak voltak tartózkodóak Németh László-ügyben.)

Említettük már a szellemi szigeteket, a szellemi támaszpontokat szerte az országban. Rendeljünk melléjük, hozzájuk neveket is. Legalább egyet-kettőt. Észak-Magyarország és Északnyugat-Dunántúl Cs. Varga István működési területe (már a Társaság megalakulása előtt is). Egyetemi oktató, lapszerkesztő, népművelő, vándorprédikátor, fáradhatatlan. A Közép-Dunántúlon ketten is aktív főszerzők: Mezőszilason (Németh László választott szülőföldjén) Varga István iskolaigazgatónak köszönhet sokat a Társaság, Székesfehérváron Bakonyi Kovács István az „emberünk”. Tanár, lapszerkesztő, könyvkiadó, televíziós riporter – és sok minden más. (Később még inkább „szigetesedik” a Németh László-kultusz. Ld. ott.)

Végül – de nem utolsó sorban – a kezdetektől velünk van az első Németh-monográfia szerzője, Németh László egykori bizalmas segítője, életművének egyik legjobb ismerője s az előadói pulpituson utolérhetetlen, a mindig mozgósítható – Vekerdi László. (Aki az elmúlt húsz évben – Németh Magdához és Ágneshez hasonlóan – a legkevesebbszer hiányzott a Társaság vezetőségi üléseiről.)

Sikerült megnyerni jó néhány – mégpedig különböző pártszínezetű – önkormányzatot. Ez a tény „praktikusan” azt jelentette, hogy ezek az önkormányzatok – a Németh-életmű és a Németh család iránti szeretet, megbecsülés miatt is – pénzzel, helyiséggel, szállással, étkezéssel támogatták a néha kétnaposra sikerült konferenciákat, rendezvényeket. Azt lehet mondani, hogy ezek a találkozók – a jó szakmai, tartalmi színvonal mellett – baráti örömmünnet, jó hangulatú összejövetelt is jelentettek mindannyiszor. A háttérből pedig jó néhányszor „üzentek” a Társaságnak. Elsősorban a nemzeti érzelmű sajtó. A sajtótájékoztatókon rendre megjelentek és írtak egy-egy fontosabb programról, könyvről, érdekes eseményről. Az elnevezéséhez méltóan szerepelt Udvaros Béla Evangéliumi Színháza: jó pár Németh László-színdarabot bemutatott. (Egyet-kettőt a Madáchban Koltai János, Debrecenben Lengyel György és a Várszínházban Kállai Ferenc is.)

A Társaság (szellemi és adminisztrációs) központja tehát Budapest lett. Jeleseül az Angyalföldön működő (korábban a Killián György nevét viselő) Németh László Gimnázium. Hoffmann Rózsa igazgató asszony, majd Lami Pál igazgató úr valódi otthont teremtett az iskolában, talán a legfontosabb terepen – a fiatalok körében. Mindig „kéznél voltak”, mindig lehetett rájuk számítani.

A 90-es évek közepe különösen gazdag volt értékes, magas színvonalú rendezvényekben, eseményekben. Csak néhányat emelünk ki. A Debreceni Egyetem (itt Görömbei András a fő szervező) és az ottani Akadémiai Bizottság Németh László drámáiról rendezett tudományos ülést (1994. szept. 23–24.); Németh László halálának 20. évfordulóján a szülőváros, Nagybánya tisztelgett emléke előtt (1995. márc. 4.); a debreceni Bocskai-kert önkormányzata (és még több szervezet) ünnepi műsort rendezett (1995. márc. 15.); hármaskönyvbemutató volt Hódmezővásárhelyen (1995. máj. 9.); tudományos tanácskozás a szegedi városházán (1995. okt. 9?–19?); Nyíró Gyula Németh László-portréját a mezőszilasi általános iskolában avattuk (1996. ápr. 18.); ünnepség volt a budapesti Várszínházban a 95. évfordulón (1996. ápr. 20.); Tompa László előadástje (1996. ápr. 25.); pedagógustovábbképzés a tatabányai megyei könyvtárban (1996. máj. 6.); emlékezés és előadások a hódmezővásárhelyi könyvtárban (1996. máj. 31.); emlékülés Grezsa Ferenc tiszteletére Szegeden az egyetem (tehát: Olasz Sándor) és az akadémiai bizottság szervezésében (1996. jún. 14.); konferencia a pedagógus Németh Lászlóról a budapesti Németh László Gimnáziumban (1996. okt. 25.); Nagy Géza szobrászművész Németh-portréjának avatása a békési Németh László Kollégiumban (1997. ápr. 18.); ünnepség a Várszínház refektóriumában (1997. okt. 19.); kiállítás és könyvbemutatók a szombathelyi megyei könyvtárban (1997. ápr. 23.). A sort folytathatnánk.

A Társaság 1997 tavaszán ünnepelte fennállásának 10 éves jubileumát – stílszerűen Hódmezővásárhelyen, a városháza dísztermében („Bercsényi Miklós szigorú tekintete alatt”).

7.

1996 decemberétől 2002 decemberéig e sorok írója töltötte be az elnöki tiszteletet. Lényegében minden maradt a régiekben, legfőképpen – törvényszerűen – a stílus változott. Valamennyi elnök: Király István, Grezsa Ferenc, Sándor Iván (s tán jómagam is) magától értetődően markánsan éreztette személyiségének jegyeit, s rányomta bélyegét a társaság vezetőségének működésére. (A *lányok* azonban e szóban forgó húsz év legmegbízhatóbb kiegyensúlyozói voltak a Társaság *egészének* a működését, működtetését illetően.) Az események, a tudományos ülésszakok, a legkülönbözőbb rendezvények, a Németh Lászlóval kapcsolatos könyvek megjelenései s e kötetek bemutatói továbbra is rendszeresen követték egymást.

Egy-egy vezetőségi ülés másfél–két óra alatt lezajlott, mindig az volt a leginkább pozitív, hogy ne mondjam, lelkesítő élmény, hogy a vezetőségi tagok – és számos önkéntes – *örültek* annak, ha feladatot kaptak, sőt: ki-ki a saját ötletét rendszerint saját maga valósította meg. Jól működött a földrajzi-területi és szellemi-munkahelyi jellegű feladatcsoportok meghatározása, kijelölése, majd a kitűzött feladatok önálló megszervezése és lebonyolítása. Az elnök inkább csak följegyezte a vállalásokat, időnként rákérdezett, egyeztetett, telefonált, levelezett. A Társaság irányítása viszont – értelemszerűen – kétpólusú

lett: a budapesti Németh László Gimnázium mellett – hat évre – adminisztrációs és szervezési központtá a tatabányai megyei könyvtár vált. (E hat év alatt a könyvtár sokat adott, de sokat is kapott a Társaságtól. S ezúton is meg kell köszönni a könyvtár két munkatársa, Nagy Gáborné és Eisemann Gézáé szakszerű ügyintézéseit.)

A nagyrendezvények ritmusa nem változott: tavaszi és őszi „vonulás”-ban gondolkodtunk. A pénztámogatások megszerzése viszont komoly feladat volt (végig a húsz év alatt). A tagdíjfizetés nagyságát önkéntessé tettük: ki-ki belátása szerinti összeget fizetett, 150–200 tag esetén egy-két százezer forint már biztosítva volt. A civil szervezetek számára kiírt pályázatok szintén megbecsülendő összegeket jelentettek. Említettük már az önkormányzatokat, egyetemeiket, a különböző autonóm szervezeteket: tőlük is nélkülözhetetlen támogatásokhoz jutottunk. S persze az egyes eseményeket, bemutatókat rendező, szervező, fogadó könyvtárak, művelődési házak, iskolák, kollégiumok, könyvesboltok, egyéb intézmények szintén résen voltak, ha erre szükség volt. De nem mindig volt szükség erre: a közreműködők – Kossuth-díjasok és számos, mindenféle rendű-rangú barátaink – nem egyszer jótékony módon, baráti szívességből s a Németh László iránti tiszteletből vállalták a szereplést.

1999 elejétől már a két év múlva esedékes születési centenárium tervezése jelentette a fő témákat a Társaság vezetőségében és a Társaság tagjai között. Az új miniszter, Hámori József védnökséget vállalt a centenáriumi ünnepségek felett (utódjával viszont nem tudtunk zöldágra vergődni). A Digitális Irodalmi Akadémia döntött a Németh László-életmű digitalizálásáról, s ennek szakmai gondozásával a Társaság elnökét bízta meg. (Néhány év alatt az életmű jelentős része fölkerült a világhálóra, de bőven maradt feldolgozni való.) Kapcsolatba léptünk a Petőfi Irodalmi Múzeummal, ők is készek voltak társrendezőként szerepelni a centenáriumi tavaszon.

2000 elején a vezetőség arról döntött, hogy állíttassék egész alakos szobor – ilyen még nem volt sehol – Budapesten Németh Lászlónak, elsősorban közadakozásból. Lelkesítő, nemes gondolat. Ám azt akkor még senki nem sejtette, hogy a Társaság addigi történetének legnehezebb feladatára vállalkozott. Mintegy nyolcmillió forintot összegyűjteni, a megfelelő művészt kiválasztani és meggyőzni, a jóváhagyási procedúrákat megszervezni és végigcsinálni, a fölállítást kiszemelt helyét műszakilag, „államigazgatásilag”, területrendezésileg (stb. stb.) előkészíteni, a fölállítást engedélyeztetni, száz és száz ehhez kapcsolódó alügyet elintézni nem volt egyszerű dolog. (Nem csoda, hogy pontosan hat évbe telt mindez.)

Az Oktatási Minisztérium (Pokorni Zoltánék) most is segítőkész volt, támogatta a tanulóifjúságot érintő centenáriumi programjainkat. Komoly pénzeket kaptunk tőlük az Országos Középiskolai Tanulmányverseny pályázat, valamint a jubileumi prózamondó verseny megrendezéséhez.

Viszont a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (2001. március 6-án) arról tájékoztatta a Társaság elnökét, hogy a 2001. évi költségvetéséből *nem támogatja* a centenáriumi ünnepségek programjait. Drámai fejlemény.

Még szerencse, hogy Németh Ágnes már korábban, 2000. szeptember 8-án az Orbán Viktor miniszterelnöknek írt levelében beszámolt néhány „millenniumi” anomáliáról és méltánytalanságról. S láss csodát: az addig a Németh László utóéletével kapcsolatban szintén bizonytalan magatartást tanúsító Millenniumi Kormánybiztosi Hivatal (a sokadik le-

vél, telefonos megbeszélés stb. után) végre ténylegesen is (és időben) támogatta a fő rendezvényt és az *Emlékkönyv* kiadását.

A centenáriumi éve – 2001 – a Társaság szempontjából, illetve a Németh László szellemét idéző, reá emlékező rendezvények és kiadványok száma és színvonala tekintetében egyaránt sikeres volt. Pontos statisztika aligha készíthető a rendezvények és a résztvevők számáról, mivel – az egyik fontos jellemzőként külön is meg kell ezt említeni – távolról sem egyetlen központból indult ki minden (jóllehet a Társaság és a család nem csekély szervező és koordináló munkát végzett), hanem számos közösségi és még több egyéni vállalat eredményeként. Annyit bizonyosan állíthatunk, hogy a rendezvények száma (beleértve az Erdélyben és más külföldi magyar lakta területeken lezajlottakat is) meghaladta a nyolcvanast s közelített a százhoz. Valamivel egyszerűbb megszámolni az országosan terjesztett folyóiratok, hetilapok, újságok publikációit: mintegy negyven napilap és periódika összesen több mint 180 közleményét regisztrálhattuk. Mindezek mellett 2001-ben (egy év alatt!) – ugyanezen rendkívüli érdeklődésnek köszönhetően – 12 könyv (14 kötetben) és két CD ROM jelent meg Németh Lászlótól, illetve róla. A legfontosabb a háromkötetes esszékötet – Németh Ágnes szerkesztésében –, amely az 1945 utáni írásokat tematikus csoportosításban közli. (2000-ben adta ki egyébként az Osiris az 1945 utáni levelezést három vastkos kötetben, Németh Ágnes szerkesztésében, Domokos Mátyás jegyzeteivel.) Így azután teljes lett a Németh László-tanulmányok újrakiadása (miután a Püski Kiadó 1992 és 1995 között újra megjelentette az 1945 előtti tanulmányokat).

A hivatalos centenáriumi megnyitó ünnepség 2001. március 29-én zajlott le Budapesten a Károlyi Palotában. A fővédnök Mádl Ferenc köztársasági elnök volt, aki méltó bevezetőjével főlemelő indítást adott. (Említettük már, hogy néhány évvel korábban az előző köztársasági elnök is föllépett egy nagyrendezvényünkön. Ezzel a ténnyel azt is illusztrálhatjuk, hogy a Németh László Társaság mindkét – egymás világától merőben különböző – közjogi méltóságot meg tudta nyerni célja, programja számára; más szóval érzékeltetni tudta, hogy az ennek a szervezetnek a rangját és szellemiségét elismerő közjogi méltóságok *vállalják* Németh László szellemi örökségét.) Mádl Ferenc (2001. ápr. 2-án) levélben *köszönte* meg, hogy részt vehetett a rendezvényt sorozat megnyitására. Többek között a következőket írta: „Ezúton szeretnék köszönetet mondani meghívásukért a Németh László Társaság és a Petőfi Irodalmi Múzeum centenáriumi konferenciájára. [...] Úgy vélem, [...] a 2001 tavaszi centenáriumi rendezvények szervezésével a Németh László Társaság nemcsak irodalomtörténeti, hanem fontos kultúrtörténeti és társadalompolitikai szerepet is vállal. Köszönöm, hogy részt vehettem a Károlyi Palotában rendezett konferencián.” Az elnök úr rátapintott a lényegre, a Társaság működésének lényegére: irodalomtörténeti, *kultúrtörténeti* és – nyilván ezeken keresztül – *társadalompolitikai* szerepére, szerepvállalására.

S ugyancsak főlemelő, szép élmény volt a szülővárosban, Nagybányán ünnepelni (2001. április 29-én) a Híd utcai református nagytemplomban – tíz év leforgása alatt harmadszor.

Ennek az évnek az eleje volt a nyitánya a közadakozás meghirdetésének a Németh László-szobor felállításához. A jó szándék megvolt, a csordogáló összegek viszont csekélynek mutatkoztak. Az év folyamán tucatnyi önkormányzathoz írtunk levelet – nagyokhoz és kicsikhez egyaránt –, de inkább csak ígérek voltak, meg elutasítások. Legelőször a fő-

város kulturális bizottsága szavazott meg 2 milliót, s ezt az összeget évekig tartalékolta – szinte mesébe illő módon (de inkább tán valami halmazati adminisztrációs hiba folytán) –, még a barátilag támogató képviselő, Kovács Zsolt halála után is. Pályáztunk a Képző- és Iparművészeti Lektorátusnál, Budapest II. Kerületi Önkormányzatánál is. A döntésekre félelmet kellett várni, itt-ott sikerrel jártunk, a megítélt összegek azonban szerények voltak. (Több önkormányzat egyenesen megzavarodott: megígérte, majd visszavonta, illetve elutasította, majd mégis megadta a támogatást. S az évek teltek-múltak...) Mégsem maradt szobor nélkül a centenáriumi ünnepségsorozat: a hódmezővásárhelyi Németh László Általános Iskola és Gimnázium aulájában fölavatták B. Kovács Emőke alkotását, Németh László bronz portrészobrát.

2002-től szépen visszazökkentünk a „nem centenáriumi”, a hagyományos ritmusba és tevékenységi körökbe: Árva László e gondosan összeállított kronológiájából, eseménykrónikájából ez is jól kiolvasható. S az is, hogy ez év végén Csíkszentmihályi Róbert Munkácsy-díjas szobrászművész tervét a Németh László-szoborra a Budapest Galéria mint bíráló bizottság elfogadta. (Az ez után keletkezett szakmai vita nem módosította a hivatalos álláspontot.)

8.

2002. december 9-én közgyűlésünk zajlott az írószövetségben, melynek döntése értelmében Olasz Sándor lett a Társaság – ötödik – elnöke. Újdonság volt, hogy a Társaság elnökségének személyi és szervezeti kereteit – rögzítve a már eddig is működő gyakorlat előnyeit – regionális elv szerint jelöltük ki. E régiók (és az itt működő elnökségi tagok) a következők: Füzi László (Kecskemét), Görömbei András (Debrecen), Varga István (Mezőszilas), Monostori Imre (Tatabánya), Tóth Péter (Szombathely), Jánosi Zoltán (Nyíregyháza), Soós Csilla (Hódmezővásárhely), Jókai Anna, Vekérdi László, Mózsa Szabolcs, Szilvássy Zoltánné (Budapest). Az elnökség tagjai továbbá (és továbbra is): Németh Magda és Németh Ágnes, valamint Lami Pál (Németh László Gimnázium). Ez a munkamegosztás szerencsés, egyben kézenfekvő szemléletet és gyakorlatot jelentett: mindenki tudta, érzékelte, hol és mi a feladata, teendője. Például: a 2003. évi „Katona József Napok” programjaiban a Németh László Társaságot Füzi László képviselte, a 2004. november 5-én a Debrecenben rendezett irodalomtörténeti konferenciát Görömbei András szervezte. És így tovább.

2005 tavaszán a – miután az évet az UNESCO a „Fizika évének” nyilvánította – Németh Judit pályázatot írt ki a hódmezővásárhelyi középiskolások számára „A fizika szerepe más természettudományokban” címmel. A díjkiosztó ünnepséget 2005 decemberében tartották a vásárhelyi Németh László Gimnáziumban.

Időközben összegyűltek az engedélyezési szakvélemények és okmányok a budapesti szobor felállításához. Bakos István, illetve a Bethlen Gábor Alapítvány önzetlen segítségével a szükséges pénzüsszegek is összeadódtak, s lebonyolódta a technikai előkészületek. 2006. április 28-án végre sor került Németh László ülő alakos szobrának felavatására. A helyszín idilli a II. kerületi Pasaréti út és a Radna találkozásánál lévő dombos liget. Velünk volt Mádl Ferenc (volt) köztársasági elnök, Csoóri Sándor, Bánffy György, Nagy Gáspár, Szabó István református püspök és több száz érdeklődő, velünk rokonszenvező ember.

Két szép könyv bemutatója is gazdagította a 2006-os év szellemi krónikáját: a Németh László vallomásaiból, naplójegyzeteiből összeállított *Napló* című köteté, valamint a Németh Lászlóra emlékezések gyűjteményéé (*Európai látóköri magyar*). Mindkét könyvet a szegedi Tiszatáj Kiadó (azaz Olasz Sándor) jelentette meg.

S innen már – időben is – csak egy ugrás Hódmezővásárhely, mely város meg nem koptt szeretettel és figyelmességgel fogadta a Társaság tagjait és szimpatizánsait a 20. évforduló megünneplésére. 2007. október 6-án újra felvonultunk a városháza patinás, nagy tanácstermében, emlékezve a 75 éve született Grezsa Ferencre és munkásságát méltatva, s köszöntve Vekerdí Lászlót, a Társaság ma is velünk dolgozó meghatározó személyiségét.

S elgondolkodhattunk azon is, hány és hány társunk nincsen már közöttünk; akik mindnyájan szerették Németh Lászlót, és akik között érezni lehetett az együvé tartozást. (Még ha egyik-másik tagtársunk egymással esetleg nem is volt mindig jóban.) Emlékezzünk hát – befejezésüképpen – név szerint is ezekre a kiváló emberekre, akik nemcsak a Társaság, de a 20. századi magyar szellemi élet formálói is voltak. Bay Zoltán, Borsos Miklós, Cziné Mihály, Domokos Mátyás, Fodor András, Gombos Gyula, Grezsa Ferenc, Hartványi István, Kanyar József, Király István, Kocsis Rózsa, Kovács Zsolt, Moldvay Győző, Nagy Gáspár, Németh Lászlóné Ella néni, Püski Sándorné Ilus néni, Sinkovits Imre, Sipka Sándorné, Tasi József, Veress Dániel, Vörös László.

Alighanem valamennyien érezték, másokkal együtt, amit Fodor András fogalmazott meg a legszebben a *Homloka égőve alatt. Németh László emlékére* című versének első versszakában:

*Amikor még csak fényképen láttam,
akkor is hittem, útravalómmal
és minden rokonommal,
egyszer majd beköltözhetem
homloka égőve alá.*